

Date: 17th April-2025

MAQOM SAN'ATI VA XALQNING MA'NAVIY QADRIYATLARI

Abdullayev Lochinbek Tolibovich

Yunus Rajabiy nomidagi O'zbek milliy musiqa san'ati instituti

Annotatsiya: Ushbu maqola maqom san'ati va uning o'zbek xalqining ma'naviy qadriyatlari bilan bo'lgan aloqasini tahlil qiladi. Maqom, xalqning diniy, axloqiy va tarixiy qarashlarini musiqiy shaklda ifodalovchi muhim san'at turi sifatida ko'rib chiqiladi. Maqolada maqom san'atining xalqning ichki dunyosini, sevgi, qayg'u, umid kabi hissiy kechinmalarini qanday aks ettirishi, shuningdek, uning ma'naviy qadriyatlarni saqlashdagi o'rni ta'kidlanadi. Maqom va milliy qadriyatlar, shaxsiy rivojlanishdagi roli hamda zamonaviy davrda uning rivojlanishi haqida so'z boradi. Maqola maqom san'ati orqali xalqning ma'naviy merosini saqlash va uni kelajak avlodlarga yetkazish zarurligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: Maqom san'ati, Ma'naviy qadriyatlar, O'zbek musiqasi, Xalqning ichki dunyosi, Maqom va milliy qadriyatla

Maqom san'ati o'zbek xalqining boy musiqa merosining ajralmas qismidir. Bu san'at nafaqat musiqiy ifodaning, balki xalqning ma'naviy dunyosining, ichki kechinmalari va madaniy qadriyatlarining aksidir. Maqom, o'zining chuqur mazmuni va beqaror tuzilishi bilan, xalqning tarixiy yo'li, uning hissiy holati va ma'naviyatini ifodalovchi eng samarali vositalardan biri hisoblanadi. Ushbu maqolada maqom san'ati va uning xalqning ma'naviy qadriyatlari bilan bo'lgan aloqasi, uning ahamiyati va musiqadagi o'rni tahlil qilinadi.

Maqom san'ati nafaqat estetik maqsadni ko'zlamaydi, balki uning ichida xalqning ma'naviy qadriyatlari, axloqiy me'yorlari va falsafiy qarashlari o'z ifodasini topadi. Har bir maqomning o'ziga xos mazmuni bor: sevgi, tug'ilish va o'lim, yurtparvarlik, sabr-toqat, adolat, ma'rifat va insoniyatga xos boshqa ko'plab g'oyalar maqomlarda musiqiy shaklga kiradi.

1. Maqomlar xalqning ma'naviy asoslari, uning butun dunyoqarashi va hayotga bo'lgan qarashlarini ifodalovchi vositalar sifatida qaraladi. Maqom ijrosida insonning ichki dunyosidagi kechinmalar – sevgi, qayg'u, quvonch, umid, qo'rquv kabi hislar musiqa orqali jonlanadi. Bu musiqalar nafaqat estetik qadrni o'rnatadi, balki xalqning mantiqiy va axloqiy qadriyatlarini ham yetkazadi.

2. O'zbek maqom san'atining ba'zi shakllari diniy g'oyalar va tasavvuf falsafasidan ilhomlangan. Maqomning ba'zi variantlarida insonning ruhiy poklanishi, Hakk bilan aloqa, ruhiyatni tozalash maqsadidagi diniy fikrlar kuchli aks etadi. Maqomning musiqa va so'z birikmasi orqali insonning ma'naviy yuksalishi va jahonqarashining o'zgarishi ko'zda tutiladi.

3. Maqom san'ati o'zbek xalqining milliy qadriyatlari, an'analari va urf-odatlarini bilan chambarchas bog'liqdir. Maqomda o'zbek xalqining qadimgi an'anaviy hayoti,

Date: 17th April-2025

mehnat va oila qadriyatlari, tug'ish, tarbiya va murosaga qaratilgan g'oyalar ifodalanadi. Bunda xalqning mehr-oqibati, ezgulik, insonparvarlik, tenglik va bir-biriga bo'lgan hurmatga asoslangan qadriyatlari kadrlar orqali aks etadi.

Maqom san'ati shaxsiy rivojlanish va ruhiy tozalash vositasi sifatida ham ishlatilgan. U nafaqat san'atkorni, balki tinglovchisini ham chuqur ma'naviy o'zgarishlarga olib keladi. Maqomlarni tinglash, ularni ijro etish, musiqaning har bir bo'g'ini orqali o'tmish bilan bog'lanish, insonning ichki holatini qayta ko'rib chiqish, ruhiy tozalashga yordam beradi. Maqom ijrosi shaxsni ma'naviy jihatdan boyitadi, uning dunyoqarashini kengaytiradi.

Maqom san'ati o'zining noyob ijro texnikasi va uslublari bilan ajralib turadi. Bu musiqiy janr, asosan, o'zining nozik melodik strukturalari, xalqning ma'naviy dunyosini ifodalovchi ritmik tuzilmalari va ijrochi ovozinig o'ziga xos texnikasiga asoslanadi. Maqom ijrosida musiqaning har bir nuqtasi, har bir bo'g'in, uning har bir ohangi va nuqtasi chuqur ma'no va hissiyot bilan to'ldiriladi. Maqomning texnikasi va ijro usullari ijrochidan nafaqat musiqiy bilim, balki chuqur ma'naviy tajriba va hissiy ifodalash qobiliyatini talab qiladi. Ushbu maqolada maqom san'atining o'ziga xos texnikasi va ijro usullari batafsil tahlil qilinadi.

Maqomning eng asosiy xususiyatlaridan biri uning melodik tuzilishidir. Maqomda ishlatiladigan melodiya, asosan, an'anaviy qo'shiqlardan farq qiladi, chunki u ko'proq qamrab olingan ohanglarning aylanmasi va to'liq ta'minlangan ifodalarini o'z ichiga oladi. Maqomda ishlatiladigan ohanglar zamonaviy musiqa shakllaridan farq qiladigan xususiyatga ega bo'lib, ularning salohiyati va ifodalanish usuli o'ziga xosdir. Maqom san'atining texnikasi musiqiy bezaklarga ham katta e'tibor qaratadi. Bu bezaklar, bir tomondan, musiqaning go'zalligini oshirsa, boshqa tomondan, uning hissiy ma'nosini chuqurlashtiradi. Misol uchun, maqomlarda ishlatiladigan trill, glissando, vibrato kabi musiqiy bezaklar ijrochining ovozin jonlantirib, ma'naviy mazmunni kengaytiradi.

Maqom san'atining texnikasida ritm va tempi muhim o'rin tutadi. Maqom ijrosida temp va ritmik tuzilmalarning o'ziga xosligi katta ahamiyatga ega. Maqomning ritmik tuzilmalari, har bir janrga xos bo'lgan bir yoki bir nechta tempni o'z ichiga oladi. Bu ritmlar va templer ijrochi tomonidan juda ehtiyotkorlik bilan saqlanadi va ular musiqa tafsilotlari bilan uyg'unlashadi. Maqom san'ati ijrochisidan ovoznig noyob texnikasini talab qiladi. Maqom ijrosida ovoznig kuchi, nozikligi, va tovushning ifodalilik darajasi muhim ahamiyatga ega. Ovozning turli darajalari (yoki "bo'g'inlar") har xil hissiyotlarni ifodalashda yordam beradi. Ijrochilar maqomda ovoznig silligini, balandligini va tonusini o'ziga xos uslubda boshqaradilar. Maqom san'atida ishlatiladigan modalar — bu musiqaning asosiy tuzilishini tashkil etadigan va uning ohanglarini tashkil qiladigan systemalardir. O'zbek maqom san'atida, asosan, maqomlar o'zining maxsus modali tizimiga ega. Har bir maqom o'zining xususiyatiga mos ravishda alohida moda tizimiga ega bo'lib, u ijrochidan yaxshi tushunish va uslubi bilan ifodalashni talab qiladi. Maqom san'ati an'anaviy tarzda ijro etiladi, ya'ni ustoz-shogird an'anasi asosida. Maqom ijrochilari odatda ustozdan saboq olish orqali o'z ijro texnikalarini shakllantiradilar.

Date: 17th April-2025

Ijrochilikda o'qishdan ko'ra, tinglash va tushunish ko'proq ahamiyatga ega bo'ladi. An'anaviy uslubda maqom ijrosi, asosan, improvizatsiya va ijrochining hissiy ifodalash qobiliyatiga asoslanadi. Maqomda improvizatsiya ijrochi uchun juda muhim vosita hisoblanadi. Har bir ijrochi maqomni ijro etishda o'z hissiy izlanishlari va talqinlarini qo'shishi mumkin. Bu, ayniqsa, maqomning nozikligi va uning o'ziga xos xususiyatlarini aks ettirishda yordam beradi. Improvizatsiya ijrochi uchun yangi ifodalash shakllarini yaratish imkonini beradi, shuningdek, ijrochi va tinglovchi o'rtasidagi hissiy aloqani kuchaytiradi. Maqom san'ati, ayniqsa, ovoz va musiqaning hissiy ta'siri orqali kuchli ifodalanadi. Har bir maqom asari o'zining ma'naviy, tarixiy va ruhiy mazmunini ifodalash uchun maxsus uslublar va ovozning dinamikasidan foydalanadi. Ijrochi maqomni o'zining hissiy kechinmalarini aks ettirishda, uning ma'nosini chuqurroq tushunib, har bir ohangni o'zida mujassamlashtiradi. Maqom ijrosida, asosan, monofonik ovozlar ishlatiladi. Biroq, ba'zida musiqiy armoniyalar kiritish orqali, asar ko'proq ohangli bo'ladi. Bu usul ijrochi tomonidan har bir asar uchun to'g'ri ohanglarni yaratish orqali amalga oshiriladi. Ijrochi o'zining ovozi va ma'naviy tuyg'ularini har bir nota va akkord orqali yuqori darajaga ko'taradi.

Zamonaviy davrda maqom san'ati o'zining an'anaviy shakllarini saqlab qolgan holda yangi uslublar bilan uyg'unlashmoqda. Garchi maqom san'ati asosan an'anaviy shakllarda ijro etilsa-da, uning modernizatsiyasi va yangi ijro texnikalari yordamida u yangi zamon bilan hamohang bo'lishga intilmoqda. Shu bilan birga, maqom san'ati xalqning ma'naviy qadriyatlarini yangicha shaklda ifodalaydi, bu esa uning jahon madaniyati kontekstida ahamiyatini oshiradi.

Xulosa

Maqom san'ati o'zbek xalqining ma'naviy qadriyatlarini ifodalovchi va saqlovchi muhim vositadir. U xalqning tarixiy, axloqiy qarashlarini aks ettiradi, insonning ruhiy dunyosini yoritadi. Maqom nafaqat musiqa shakli, balki xalqning ma'naviyatini saqlovchi va unga yo'l ko'rsatuvchi kuchli vositadir. Maqom san'ati orqali xalqning qadriyatlari avloddan avlodga yetkazilib, ularning ma'naviy yuksalishi ta'minlanadi.

ADABIYOTLAR:

1. Karimov, A. "O'zbek xalq musiqasi tarixi". Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2010.
2. Rashidov, I. "Ustoz-shogird an'anasi va uning pedagogik asoslari". Toshkent: San'at nashriyoti, 2016.
3. Nurmatov, H. "Musiqa nazariyasi va amaliyoti". Toshkent: Yangi asr avlodi, 2014.
4. Juraev, O. "An'anaviy musiqa san'ati va uning rivoji". Samarqand: Sharq matbuot, 2012.
5. Tursunov, S. "Milliy xonandalik maktablari va ularning shakllanishi". Toshkent: Musiqa fanlari nashriyoti, 2018.